

ZA NOTRANJO OSAMOSVOJITEV

ANTON MELIK

Pred nedavnim časom se je razvedelo, da nam s severa znova strežejo po življenju. V eni vodilnih nemških revij, ki ima celó znanstveno lice, se je objavil revizionistični program, ki se postavlja v imenu nemštva za avstrijsko-jugoslovansko mejo. Ta program se temeljito tiče Slovenije. Zakaj tu se zahteva kratkomalo, da se državna meja prestavi brezpogojno v sredo slovenske Štajerske, na Macelj in Boč, Konjiško goro in Plešivec (Sv. Uršulo), češ, da bivajo severno odtod nemško misleči Slovenci poleg pravih Nemcev v jezikovnih otokih in narodno mešanem področju v Dravski dolini med Mariborom in Dravogradom. Ali to še ni dovolj. Ostala slovenska Štajerska tja do Sotle in Save se označuje kot predel, ki je poseljen z Nemcem prijaznimi Slovenci in zanjo se v avstrijskem revizionističnem programu zahteva, da se s plebiscitom izjavi, ali „se more nacionalna volja še orientirati po starih kulturnih zvezah z nemštvom ali pa gravitira dejansko na Beograd“. Pa tudi to še ni vse; — Kranjska se označuje kot drugi glasovalni pas, kjer naj se preizkusi nacionalna volja prebivalstva v enakem smislu. Ni treba posebne razboritosti, da se iz tega programa razvidi stara zidava nemškega mostu do Jadrana.

Čitatelji naj mi oprostijo, da jih spravljam na tem mestu v stik s političnimi zadevami. Ali če grešim s tem zoper boljši okus, se zgodi samo zaradi tega, ker smatram, da je potrebno. Zakaj, kakor se vidi iz pravkar navedenega, ne gre pri nemškem revizionističnem načrtu za nič manj nego za to, da se Slovenci kratkomalo izbrišejo ne samo s politične karte, marveč tudi iz območja in možnosti samosvojega kulturnega udejstvovanja. Saj je avtorjem revizionističnega programa ideal — stanje na Koroškem in Štajerskem v oni obliki, ko „so se široke množice podeželskega prebivalstva rade volje podrejale višji nemški kulturi“ in te množice se postavljajo v nasprotje s „tenko plastjo slovenske inteligence, ki je našla z idejo narodnozavednega slovenstva med kmetskim prebi-

valstvom le malo odziva“. Spričo tega je razumljivo, da revizionistični program nima besede o kulturni avtonomiji Slovencev na Koroškem in ne pozna tega pojma niti pri absurdnih zahtevah glede štajerske in kranjske Slovenije. Tu se tedaj sploh ne priznava in upošteva kulturna vrednost mladega narodnega gibanja in se kratkomalo zanikuje slovenstvo v političnem in prav tako v kulturnem pogledu. Zato se mi je zdelo potrebno, spregovoriti o nemškem revizionizmu prav na tem mestu. Sodim, da ne gre samo za politično stvar, marveč prav tako in še bolj za kulturno zadevo in da morajo revizionističnim zahtevam posvetiti primerno pozornost tudi vsi oni, ki jim je briga za mlado slovensko kulturo.

Naša dolžnost je, da si napravimo kolikor mogoče točno sliko. V zadnjih letih se je pri nas nekako udomačilo naziranje, da so odnošaji med Slovenci in Nemci tako rekoč dokončno urejeni. Nemci povojne dobe, pravijo mnogi med nami, so nekaj povsem drugega, kakor so bili oni iz predvojne dobe in za grehe stare avstrijske germanizacije ni po tem takem nihče več odgovoren. Zato moremo sedaj na svojega nemškega soseda gledati kot na enega od velikih kulturnih narodov in odnošaj do njega bi spadal v vrsto razmerij mednarodnega značaja. Zdelo se je, kakor da je nastopil oni lepi čas, o katerem je napovedoval Prešeren, da ne vrag, le sosed bo mejak. Zato smo vedno pogosteje čuli nemško igro na našem gledališkem odru, nemška predavanja v naših prvih dvoranah in nemški filmi se niso odrivali niti, če so imeli prav slabo maskirano propagandno težnjo. O naši narodni spravljenosti res ni bilo mogoče dvomiti. Da so naši možje pri tem nekako pozabili na kulturne dolžnosti do koroških Slovencev, je kar umljivo; niti eden naših gledaliških odrov se ni spomnil, kako suveren državni narod pojmuje reciprociteto kulturnih stikov preko državnih meja.

Nemški revizionistični program nam postavlja slovensko-nemške odnošaje v prav posebno luč. Ako naj stremi nemška nacionalistična politika k plebiscitu ali celo k enostavni aneksiji, potem je razumljivo samo ob sebi, da bo z vsemi sredstvi mnogomilijonskega naroda delala na to, da se utrdijo izolirane stare nemške meščanske postojanke sredi slovenskega prebivalstva, da se v „nemško mislečem“ in „Nemcem prijaznem prebivalstvu“ ohranijo one kulturne vezi in ona kulturna orientacija, na katero gradijo revizionisti svoje nade zoper „tenko“ plast narodnozavedne slovenske inteligence. Gostovanje pevskih zborov, gledaliških odrov, pevcev, igralcev in predavateljev, filmi itd. dobijo s te perspektive prav svojevrsten pomen in svojo posebno vlogo.

Ali preden poskusimo delati iz tega kakršnekoli zaključke, moramo biti na jasnem najprej o tem, kdo je prav za prav odgovoren za nemški

revizionistični program, ki briše s sveta slovenstvo. Revija „Zeitschrift für Geopolitik“, kjer se je program objavil, je organ nove nemške politične šole, ki pa se neugodno odlikuje po tem, da narodni ideji kot državotvorni sili pri nenemških narodih pripisuje zelo malo pomena. Toda usodno je pri tem, da jo vodijo možje, ki stoje na zelo odgovornih, jako vplivnih mestih; avtor, ki je sopolodpisan pod revizionističnim nemškim programom za Avstrijo, vodi na primer geografski institut na graški univerzi. Nauki teh mož prehajajo tedaj v tisoče mladih ljudi, ki se pripravljajo, da stvorijo narodu inteligenco. To stran je bilo vsekakor potrebno podčrtati, posebno ker iz političnih pojavov zadnjih let vemo, kako zelo je nemško meščanstvo, posebno pa intelektualna plast, krenila v tok narodnega šovinizma. Razen tega se ne sme prezirati opasnost, da se nestrpna orientacija po netočnih informacijah in pristranskih, neobjektivnih tolmačenjih zanaša tudi v one narodove kroge, ki so sami po sebi brez nacionalnih imperialističnih teženj in nam skušajo biti lojalni sosedje.

Nadalje ne smemo prezreti, da avstrijski revizionistični program v poglavitem ni nekaj povsem novega. Že vso povojno dobo se postavljajo zahteve po „vrnitvi“ vse Štajerske ali vsaj po meji na Boču in Konjiški gori. Videli smo tudi, da ideologija, ki jo razkriva utemeljevanje revizionističnega programa, ni prav nič novega, marveč da izdaja vse ono, kar je staro avstrijsko nemštvo, posebno pa na Koroškem in Štajerskem, mislilo prav do katastrofe črnožoltega cesarstva. Samo formule so se nekoliko spremenile, namesto o nemškem posestnem stanju se govori sedaj o nemških ljudskih in kulturnih tleh. Da so nemška ljudska tla tam, kjer živi prebivalstvo z nemškim materinskim jezikom, o tem ni izgubljati besedi; niti maksimalne slovenske narodno-politične zahteve si niso lastile nemških ljudskih tal. Toda postavil se je pojem nemških *kulturnih* tal in se povzdignil za nacionalni program: kjer se pozna učinek nemškega dela, nemške organizacije, nemškega duha, tam so nemška kulturna tla, do katerih ima nemški narod tudi politično pravico. Seveda spadajo zraven na primer vse one poljske dežele, ki so bile do l. 1918. v nemški politični posesti, spadajo zraven sudetske dežele in po avstrijskem revizionističnem programu poleg Koroške tudi vsa slovenska Štajerska in Kranjska. Zopet ne smemo prezreti, da oznanjajo pojem in program nemških kulturnih tal vodilni predstavitelji nemške znanosti, ki se na žalost ob sleherni priliki, ko gre za narodnostna vprašanja lastnega naroda, kar brž odmaknejo od prave objektivne znanstvenosti. Kako daleč je v teh narodnostnih razmotrivanjih in trditvah od nje, se more razvideti na primer že pri tem, da so graškemu revizionistu O. Maullu Slovenija — nemška kulturna

tla, dočim je N. Krebs, prvi reprezentant geografske znanosti v Berlinu (sicer Avstrijec, rojen v Trstu), prišel do zaključka, da se je narodni preporod na Slovenskem že toliko uveljavil, da „mi (Nemci) nimamo pravice, da bi prištevali to deželo (Kranjsko) k Nemčiji, čeprav se ima toliko zahvaliti stoletni nemški kulturi“. Prav tako misli o slovenski Štajerski, razen na severu, kjer zahteva mejo na višinah južno ob Ptuj-skem polju (Norb. Krebs, Deutschland und Deutschlands Grenzen, str. 18). Kulturna tla so tedaj političen pojem, ki se dá po prilikah skrčiti ali raztegniti.

Zoprno je človeku, da je treba danes še govoriti o takih stvareh. Kaj nas briga dandanes, čigava „kulturna tla“ v gorenjem smislu so naša zemlja. Mi vemo, da jo obdeluje v potu svojega obraza že dolga stoletja naš slovenski človek, vemo, da poučujejo v naši vasi slovenske knjige, slovenski časopisi, slovenske prosvetne in socialne organizacije in da ustvarjajo in gradijo intelektualci, ki jih rodijo naše kmetske vasi, slovensko kulturo, in da je tako edino mogoče, dokler živi v naših kmetijskih domovih slovenska govorica kot materinski jezik. To je za nas edino odločilno. Vsiljivo samohvalo nemških kulturonoscev, še bolj pa grobo, prav gotovo nekulturno zablodo, kakor da so oni, ki so gradili gradove na naših brdih, nepovabljeni nam merili postave in urejali naša mesta, s tem priposestvovali vso našo zemljo, pa so zavrnilo naši predniki že davno, tako da smo po pravici mislili, da je pravda o tem že končana.

Eno pri vsem tem posebno preseneča. Kako da najdemo tako malo onega globljega pogleda, onega intimnejšega smisla za narodove notranje vrednote. Ne opazi se, da bi bilo tu doma spoštovanje za življenjsko pravo sosednega naroda, da bi bilo tu mogoče gledanje iz spoznanja, da so tudi sosedje narodi, ki vršijo svoje kulturno delo, da so tudi tu kulturne moči, ki imajo svojo pravico in dolžnost, da oblikujejo ljudske množice v kulturne enote. Tega spoznanja in priznanja iščemo zaman, namestu njega nam udarja nasproti sam grobi, samó egoistični nacionalizem, ki seveda brez vidnih meja prehaja v nacionalni imperiazem, ne da bi se komu pri tem oglašala vest. Na Koroškem nihče ne misli resno na spoštovanje slovenskih etničnih in kulturnih pravic, a istočasno se zahteva slovenska Štajerska, kjer je celo nemški revizionizem priznal, da je po objektivni presoji ostalo samo še 32.000 Nemcev. Torej zaradi te peščice, razsejane med pol milijona Slovencev, naj se iztrga dežela iz slovenskega kulturnega razvoja, a glede koroških Slovencev, ki pa bivajo na sklenjenem, že tisoč let in več slovenskem ozemlju, ni omembe niti o najosnovnejšem spoštovanju prirodnega narodnega prava. Kakor da imamo tu opravka s psihičnim defektom, s

človekom, ki mu manjka za to prirodni čut. Ali pa se motimo in morda ne upoštevamo, da so imperialisti prekričali druge, boljše in pravičnejše? No, potem je njihova dolžnost, da se oglasijo in da nam pokažejo, kaj je res in kaj ni; na žalost po dosedanjih dejanjih na Koroškem nimamo potrebe in vzroka, da bi spreminjali svojo sodbo.

In vendar je problem za objektivnega človeka, ki pozna narodni prepoved nekdanj tlačenih ljudstev, zelo enostaven: politična meja se potegne tamkaj, kjer neha ljudska skupina, ki govori isti materinski jezik. V tem smislu smo mi pojmovali narodno samoodločbo. Ukanili smo se v dobi 1918—1920 in politične meje so se ravno na Slovenskem potegnile drugače. Zato je razumljivo, da jih smatramo za krivične. Ali sedaj so si vzeli trditev o krivičnih poveljnih mejah za svojo vodilno idejo Nemci; niso pa postavili zahteve po upoštevanju etničnih meja, marveč hočejo preko njih ono ozemlje, kjer je nekdanj gospodoval nemški, odnosno avstrijski upravni, gospodarski in civilizacijski sistem. Argument materinskega jezika zanje sploh ne velja in namestu, da bi poskusili spoštovati slovensko narodno manjšino na Koroškem in omogočiti njeno kulturno samostojnost, posegajo celo v povsem slovensko ozemlje, ne da bi jih le malo motilo, kako je to poglaval samosvoje slovensko kulturno življenje. — Tu imamo tedaj opravka z nespremenjenimi reakcionarnimi težnjami predvojne dobe; vrednotenje nacionalnih držav je tu še neznan, dasi je v glavnih obrisih vsa sodobna Evropa zgrajena na njih. S tako mentaliteto manjšinskega vprašanja prav gotovo ni mogoče reševati.

Nikdar nismo zahtevali zase pokrajin, ki so bile nekdanj slovenske, pa nas je kesneje od tam izrinila germanizacija. Zakaj pravni čut, temelječ v etičnosti in kulturnosti, nam je dal najpreprostejšo formulo, kriterij materinskega jezika. V najmodernejši, najdoslednejši rešitvi narodnostnih problemov, kakor jo je izvedla porevolucijska Rusija, se je gospodujoči narod povzpela do solucije, ki daje vsem narodom, velikim in majhnim ter najmanjšim, vso svobodo in narodnim kulturam vso možnost samosvojega razvoja. In kaj je bil tu kriterij pri razmejitvi drugega kot skupnost materinskega jezika! Ali res nemški narod nima v sebi one etične sile, da bi se povzpela do takega, o resnični kulturi pričajočega pogleda in ravnanja?

Mislili smo že, da ne bo treba več razpravljati o teh stvareh. Zdelo se nam je že, da ostane narodnost samo še vnanji okvir našega prizadevanja. Etnične meje da bi bile samo po obliki pregraja; bodisi duhovno kot materialno delo naj se zaglablja tako na tej kot na oni strani, ostane naj le svobodna tekma v gradbo urejenih, navzgor usmerjenih najboljših človečanskih sil. Zakaj vse pehanje za očuvanje narodnosti, kakšen

sebe vreden smoter naj ima, ako ne tega, da se človečanstvu ohranijo vrednosti, ki jih čuva v sebi vsaka etnična skupina posebej, v svoji posebni obliki in vsebini? V tem smislu so vredne življenja vse skupine, velike in majhne, so vse po svoje enako vredne in človečanstvu enako potrebne. S te edino možne perspektive zaslužijo vsi narodi enako spoštovanje in ga moramo zahtevati za slehernega od njih; vsi so poklicani za to, da obogatijo delo človeka na zemlji.

Ko so nam predniki s svojim dostikrat komaj da zavidanja vrednim delom zagotovili mali, skromni prostorček pod solncem in so se potem na žrtvah stotisočev in milijonov postavile nove oblike političnega udejstvovanja na našem kontinentu, smo mislili, da je s tem nehala barbarska doba, ko streže sosed sosedu po življenju. Narodnostni boj naj sedaj ne dobi le druge oblike, marveč tudi drugo vsebino in naj postane samo še k dobremu in duhovnemu stremeča tekma.

Zdaj pa vstaja pred nami znova nevarnost, da bi se morali vračati nazaj na osnove stare brutalne nacionalne borbe. Že tako se ji nismo mogli odmakniti popolnoma, krik pogaženih v Primorju je tako strašen, da si ne sme zatiskati ušes pred njim nihče, ki se čuti uda slovenske družine, a iz Koroške čuti slovenstvo bolj pritajeno, a zato v svoji tragiki nič manj žgočo bolečino. Ali naj se reče, stremeti k človečanstvu, pa zato zamoriti v sebi oni utrip srca, ki odgovarja bolečinam rane na teh dveh straneh? In sedaj se oglašča izza meje zlovešči pohlep še po oni naši zemlji, ki je tako slovenska, da izven nje slovenstva sploh ne najdemo, sploh nimamo več.

Vemo, da se more revizionistični program uresničiti samo v prav posebnih priložnostih, o katerih pa zares ni treba govoriti podrobno; vsakdo med nami si jih lahko predstavlja v preudarku, da je to igra političnih, diplomatskih in katastrofalnih slučajnosti. Ali mimo tega imamo pred seboj neizbežno nujnost, da živimo s svojim sosedom v nekem razmerju, ki naj ne bi bilo urejeno in naj se ne bi vsak dan na novo urejalo kot prikrito vojno stanje. Zato bi želeli kot apel poslati na ono stran opozorilo: Težko si mislimo, da bi se mogli med nami razvijati normalni sosedni odnošaji, če vidimo, da tamkaj ni iskrenosti in da prihaja naš sosed k nam v goste, pa hkrati na tihem otipava naše slabosti, podpihuje te in na skrivaj hrabri one, ki bi jim bila sicer po prastarem prirodnem pravu delež — drugačna usoda.

Ali bolj kot vse to je za nas važno, kaj in kako smo mi sami. Ali smo storili ta čas, odkar smo prosti vnanjih spon, vse ono, kar nam nalaga čas, smo prešli z vnanjega na notranje delo, v težnji, da zberemo v trdno enoto vse svoje sile, da uberemo vse duhove v čvrsto celoto slovenske skupnosti? Če v Primorju kdorkoli pritisne na slovenski živec,

se odzove v slehernem človeku, pa naj je intelektualec v mestu, delavec v tvornici, kmet v vasi ali obrtnik v delavnici. Nacionalni odziv je avtomatičen, ker je tamkaj slovenska skupnost že nekaj samoživega, nekaj zares vse objemajočega in spajajočega.

Na severni meji pa nismo še celi. Tu zevajo še vrzeli v naši nacionalni celotnosti. Tu še nismo spojili duhov in src z vsem narodnim organizmom, da bi bila vsaka najmanjša edinica zase kot miniatura, ki reagira sama po sebi zoper vse, kar bi se imelo žalega storiti celoti. To so naše slabosti na Dravi, onstran Karavank še prav posebno. In tu, se mi zdi, je dolžnost nas vseh, da se poženemo v akcijo. Periferne edinice rastejo v organično celoto z vsem nacionalnim organizmom polagoma, po generacijah; rast se dostikrat ne da prisiliti, ali da se pospešiti in da se ojačiti. Že s tem, da se izločijo vse one zle sile in ovire, ki rast v nacionalno čvrstost motijo in zadržujejo. Teh nalog se je osrčje Slovenije ves čas premalo zavedalo, predvsem pa jih je premalo vršilo, pa bi se tej dolžnosti nikakor ne smelo izmikati.

Zakaj s tem, da smo dosegli nacionalnopolitično osamosvojitve, nikakor še ni storjeno vse. Slediti mora še notranja, duhovna in materialna osvoboditev. V nas je še mnogo tega, kar se še ni razvilo samo-svoje iz nas. Poglobiti se povsod in v vsem do lastnih korenin, mora zdaj še posebno biti naša poglobitna naloga. In v takem stanju, v kakršnem smo še danes, naš odnošaj do nemškega civilizacijskega in kulturnega vpliva še vedno ni zadovoljiv; ta ima na žalost še vedno ali le prepogosto značaj monopola. Mnogi so med nami, ki jim je pogled v svet — ujet v nemško prizmo, ki ne dospe do najširšega razgleda, ker se zamreži v onem načinu gledanja, kakor mu ga je, morda neopazno, sugeriral samo enovrstni vpliv. Ali namestu da bi se proces notranje osvoboditve nadaljeval in uspešno dovršil, imam vtis, da se celo zadržuje; zdi se, da se ne zavedamo, kako v našo duševnost pronicajo dan za dnem po malem, po onih neštutih, majhnih in drobnih pretokih, ki jih tvorijo knjige samo enovrstnega izvora, časopisi, stara družabnost, v zadnjem času posebno še filmi itd.; učinek se zbira in nabira in se pokaže v celoti šele polagoma. — Kako smo v gospodarskem pogledu, ni manj važno; nemški kapital med nami se ne more uvrščati kot mednarodni kapital, marveč je nekaj drugega, važnejšega. Toda odveč se mi zdi govoriti o tem; izkušnje povojne dobe kažejo, da je tu pričakovati prave odrešitve šele od socializacije, ki bi se domala popolnoma krila z našimi nacionalnimi interesi.

Če obrnemo pogled nazaj v preteklost, se nam razkriva, da je imela vsaka doba svoje posebne naloge in dolžnosti; na več kot eni generaciji je ostal očitek, da ni razumela, kaj ji je veleva čas, in je zamudila

svoj véliki trenutek. Da se naši dobi ne zgodi kaj podobnega, mora biti naša briga. Dolžnost generacije, ki je doživela nacionalnopolitično osvoboditev, je gotovo tudi v tem, da prenese delo v smeri na vznoter, da zažene svoj napor k smotrom notranje, duhovne osvoboditve, učvrstitve in ohrabritve naroda, ki se je vendar šele prav usmeril v svet, v bodočnost. Duhovno svoboden, na znotraj čvrst narod stoji trdno na braniku, pa naj zapreti nevarnost kadarkoli in od koderkoli.

GRANITNI TLAK

L. M R Z E L

To je še edino dobro, da ljudje prav za prav nikoli ne moremo nikamor zrasti — zmirom ostanemo kakor majhni, nebogljeni otroci, ki se igrajo na trati za vasjo, in ko pade večer, stopijo matere v svojih dobrih, po večerji dehtečih predpasnikih na prag in jih pokličejo; samo namesto tistih predpasnikov, v katere smo nekoč lahko jokali iz svojih otroških stisk, imamo zdaj ulice in trge in mnogo neznanih prostorov, da vanje kričimo svojo boleost, namesto žoge, ki smo jo nekoč bili za vasjo, imamo zdaj ves svet, da se bijemo zanj, in namesto mater, ki so nas nekoč prihajale klicat, lahko pridejo zdaj samo še žandarji po nas. Sicer nam je pa zmirom čisto tako kakor otrokom in to je edino prav.

Ko sem se davi sklonil skozi okno, so bili delavci že zdavnaj prišli; čepeli so po ulici, majhni, črni, s kar tako čez pleča vrženimi suknjiči, jemali kocke granita v roke, jih polagali v tla pod seboj in s pojočimi kladivi tolkli po njih. Delavci so, kakor je bil Kristus nekoč: svoje roke pokladajo na stvari in s čudeži vsemu svetu gradijo življenje, sami pa so čisto brez vsega in čisto od nekod drugod. Za tisto malo potov, kar jim jih je danih od zibelke do krste, jim ne sme biti treba ne granita ne asfalta — ulice po predmestjih, odkoder so, so lahko tlakovane samo z njihovo neskončno vero in njihovimi večnimi obupi, samo s težkimi koraki njihovih delovnih dni in z žalostnimi vriski sobotnih večerov in nedelj. Tukaj, po tejle ulici, pa se bosta na široko vozila razkošje in življenje, avtomobili in kočije bodo drveli v to in v ono smer, tisoči tistih lahkih, veselih, gosposkih korakov bodo zveneli ob tlak, tistih pojočih korakov, ki jih nikjer ne more čakati nič hujšega kakor copate in obed. — Delavci pa kakor da jim ne utegne biti mar vseh teh majhnih, smešnih stvari — samo nad kocke granita se sklanjajo in s svojimi kladivi venomer tolčejo po njih, in meni se zdi, kakor da na tihem vsak zase